

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ ЗЛОЧИНЦІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ РОЗБІЙНІ НАПАДИ НА БАНКІВСЬКІ УСТАНОВИ

Розглянуто особливості кримінологічної характеристики осіб, що вчиняють розбійні напади на банківські установи. Головну увагу приділено впливу світової економічної кризи на збільшення кількості проявів даного виду злочинів.

ЛОГВИНЕНКО А. Н. КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТЕЙ ПРЕСТУПНИКОВ, СОВЕРШАЮЩИХ РАЗБОЙНЫЕ НАПАДЕНИЯ НА БАНКОВСКИЕ УЧРЕЖДЕНИЯ

Рассмотрены особенности криминалогической характеристики лиц, совершающих разбойные нападения на банковские учреждения. Основное внимание уделено влиянию мирового экономического кризиса на увеличение проявлений данного вида преступлений.

LOGVINENKO A. CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTIC OF CRIMINALS WHO COMMIT ROBBERIES ON BANKS

Peculiarities of criminological characteristic of criminals who commit robberies on banks are considered. The main attention is paid to the influence of world economic crisis on increasing manifestation of this crime.

Всебічний підхід до оцінки особи, яка вчинила злочин, необхідний не тільки для об'єктивного розслідування кримінальної справи і визначення найбільш доцільних заходів впливу на винного, а й для виявлення та усунення причин та умов злочину, а також правильного вибору заходів для перевиховання злочинця.

В однакових умовах різні люди поведуться по-різному – одні дотримуються закону, інші його порушують. Це дає підстави вважати, що особи, які обрали антисуспільний варіант поведінки, чинять так унаслідок наявності певних рис, що обумовили саме цей вибір. Злочин є наслідком, реалізацією криміногенних особливостей особистості, що взаємодіє із ситуацією.

Метою даної статті є дослідження кримінологічної характеристики осіб злочинців, які вчиняють розбійні напади на банківські установи, з подальшим виробленням напрямків профілактики вчинення злочинів у зазначеній сфері.

Перші спроби пояснити поведінку злочинця з біологічних позицій були зроблені ще в другій половині XIX ст. в антропологічній теорії Ч. Ломброзо та його послідовників. У 70 роки XX ст. значний інтерес серед радянських кримінологів викликали публікації І. С. Ноя, який зазначав, що незалежно від середовища людина може не стати ні злочинцем, ні героєм, якщо народиться з іншою про-

грамою поведінки [1, с. 107].

Пізніше російський кримінолог В. П. Ємельянов дійшов висновку, що лише певна сукупність економічних, ідеологічних, соціальних, біологічних чинників дає реакцію, названу злочином. Причина злочинності – це синтез різноманітних явищ соціального і біологічного характеру [2, с. 33]. Слід відзначити, що І. С. Ной і В. П. Ємельянов мали прихильників серед відомих генетиків – Б. Л. Астаурова та Д. Н. Беляєва. Разом із тим, генетик В. П. Дубинін вважає, що людина не одержує від народження готової соціальної програми, вона формується суспільною практикою в ході її індивідуального розвитку [3].

Позиція більшості сучасних вітчизняних кримінологів ґрунтується на тому, що загалом злочинна поведінка у будь-якому суспільстві має соціальний характер і соціальну обумовленість.

Наявність відмітних рис особистості злочинця не слід розуміти так, що вони властиві усім без винятку особам, що вчинили злочин. Проте основна маса злочинців відрізняється визначеними особливостями. Кримінологічне вивчення особистості злочинця здійснюється для виявлення й оцінення тих її властивостей і рис, що породжують злочинне поведіння, із метою його профілактики.

Зміст поняття особи злочинця поєднує в собі соціологічне поняття особи і юридичне поняття злочинця, тому проблема особи зло-

чинця має вирішуватись на основі загально-соціологічного вчення про особу.

Соціальні якості конкретної особи пов'язані з рівнем її свідомості, змістом внутрішнього духовного світу. Одні особи дієво допомагають суспільному прогресові, інші, навпаки, перешкоджають йому: ухиляються від суспільно корисної праці, стають порушниками громадського порядку або займають анти-соціальну позицію. Таким чином, особа – це соціальна сутність людини, те, ким вона стала у процесі соціалізації, своєї діяльності в суспільстві. Ознаки особи можуть бути не лише позитивними, а й негативними. Саме останні характерні для особи злочинця.

Особистість злочинця являє собою сукупність соціально значущих негативних властивостей, що виникли в неї у процесі різноманітних і систематичних взаємодій з іншими людьми. Процес, протягом якого особа розвивається і змінюється, отримуючи конкретне соціальне обличчя, називається *соціалізацією*. Дефектом соціалізації є *особа злочинця*, яка формується поступово. Більшість вітчизняних кримінологів вважає, що немає людей, приречених на вчинення злочинів, злочинцями вони стають внаслідок дефектів їх соціалізації.

Особі злочинця притаманна певна система морально-психологічних переконань, властивостей, установок, інтелектуальних, емоційних і вольових якостей.

У вітчизняній кримінології поняття особи злочинця трактується по-різному. В одному випадку під ним розуміють особу, яка винно вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, і злочинців об'єднує тільки те, що вони вчинили злочин [4, с. 102–103]. В іншому – наголос роблять на якісній відмінності особи злочинця від особи незлочинця. І лише тоді, коли кримінологічне дослідження ставило за мету вивчення особи злочинця, проводився більш детальний її аналіз. При цьому наголошувалося, що антисуспільна спрямованість особи проявляється в її аморальних учинках, дисциплінарних, адміністративних та інших правопорушеннях, які ще не мають злочинного характеру, але при повторенні дедалі більше набирають кримінальних рис і вказують на реальну можливість вчинення даною особою злочину [5, с. 112].

Особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіта, соціальний стан, роль у суспіль-

стві), а також специфічні ознаки, властиві лише особі злочинця, які визначають ступінь її суспільної небезпеки.

Вітчизняні кримінологи поділяють названі ознаки на такі основні групи:

- а) соціально-демографічні;
- б) кримінально-правові;
- в) соціальні ролі і статус;
- г) морально-психологічні характеристики.

Соціально-демографічні ознаки особи злочинця включають стать, вік, освіту, місце народження і проживання, громадянство та інші відомості демографічного характеру. Соціально-демографічні ознаки особи значною мірою визначають її соціальні ролі і є вирішальним фактором у формуванні моральних і психологічних якостей особи.

Кримінально-правова характеристика особи злочинця – це дані про склад учиненого злочину, а також про спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноособовий чи груповий характер злочинної діяльності, форму співучасті, інтенсивність кримінальної діяльності, наявність судимостей тощо.

Соціально-рольові характеристики розкривають функції індивіда, обумовлені його становищем у системі існуючих суспільних відносин, належність до певної соціальної групи, взаємодію з іншими людьми та організаціями в різних сферах громадського життя.

Моральні якості особи злочинця включають її світогляд, духовність, погляди, переконання, установки та ціннісні орієнтації. Злочинці відрізняються негативним або байдужим ставленням до виконання своїх громадських обов'язків, додержання правових норм, вибором незаконних засобів задоволення особистих потреб, егоїзмом, ігноруванням суспільних інтересів тощо.

Психологічна характеристика особи злочинця включає особливості її інтелектуальних, емоційних і вольових якостей. Кримінологічні дослідження показують, що більшість осіб, які вчинили злочини, особливо насильницькі, характеризуються зниженим рівнем загальноосвітніх знань, вузьким світоглядом, а то й розумовою відсталістю, обмеженими здібностями до якоїсь суспільно корисної діяльності.

До *емоційних властивостей* особи відносять рівновагу і рухомість нервових процесів; ступінь емоційного збудження. Особам, які вчинили насильницькі злочини, притаманні

нестриманість, необдуманість учинків, агресивність, конфліктність.

Вольові властивості особи полягають у вмінні свідомо регулювати свою поведінку, досягати поставленої мети. Треба зазначити, що певна частина злочинців має сильні вольові якості, але вони спрямовані на задоволення антисуспільних потреб та інтересів. Інші злочинці характеризуються слабовіллям, неспроможністю протистояти впливу осіб, які втягають їх у злочинну діяльність.

Усі особи, що вчинили злочини, відрізняються один від одного за демографічними, правовими, психологічними та іншими ознаками – з одного боку, а з іншого – за цими ознаками схожі вони між собою. Тому виникає необхідність створення класифікації і типології злочинців.

Під *класифікацією* розуміють розподіл статистичної сукупності на групи за певними чіткими ознаками. У кримінології найчастіше використовують класифікаційні групування за такими критеріями:

а) за соціально-демографічними даними (стать, вік, місце проживання). Залежно від віку злочинців можна зробити висновки про криміногенну активність і особливості різноманітних вікових груп. Так, за даними Міністерства внутрішніх справ України більше половини злочинів чинять особи у віці 16–29 років, але найбільш криміногенною групою населення, що виділяється статистикою, є особи у віці 30–49 років: їх частка в структурі злочинності сягає 47 %. Саме вони чинять близько 36 % особливо тяжких і 35 % тяжких злочинів. Серед притягнутих до кримінальної відповідальності осіб неповнолітні становлять 14–15 %. Найменшою групою є злочинці 60-річного віку. Основну масу таких злочинів, як розбій, чинять особи у віці до 30 років;

б) за соціально-економічними показниками (освіта, професія, наявність чи відсутність роботи, матеріальне становище тощо). Дані про соціальний стан і рід занять осіб, що вчинили злочини демонструють, що половина злочинців до моменту вчинення злочину не була одружена, що удвічі вище, ніж частка всього населення, яке не має шлюбу. Найнижчий рівень освіти в осіб, винних у вчиненні насильницьких, насильницько-корисливих злочинів, найвищий – серед посадових злочинів, учинених шляхом розкрадання і присвоєння, розтрата

або зловживання довірою;

в) за громадянством (громадяни України, іноземці та особи без громадянства);

г) за станом особи в момент вчинення злочину (алкогольне чи наркотичне сп'яніння, перебування у складі злочинної групи, в місцях позбавлення волі тощо).

Злочини проти власності вчиняють в основному чоловіки. Питома вага жінок у розбійних нападах порівняно невелика. Серед названих злочинів вони становлять найбільшу групу в крадіжках чужого майна (12 %), найменшу – в розбійних нападах (6,5 %). Найчастіше (особливо це характерно при вчиненні корисливо-насильницьких злочинів) жінки виконують роль лише пособниць, знаходячись у близьких стосунках із виконавцем.

Серед учасників майнових злочинів переважають особи у віці від 18 до 30 років. У розбійних нападах відносно висока частка участі неповнолітніх: вони становлять приблизно 32 %.

Так, у серпні 2007 р. у Дарницькому районі м. Київ було вчинено розбійний напад на відділення «Ощадбанку». Як повідомив Центр громадських зв'язків УМВС України в м. Київ, до приміщення банку зайшли двоє молодих чоловіків. Погрожуючи фізичною розправою, вони вимагали у касира віддати гроші. Співробітниця банку віддала 5 тис. грн, після чого нападники зникли з місця скоєння злочину. Як зазначили у Центрі зв'язків із громадськістю ГУМВС, один із нападників був на вигляд близько 28 років, мав зріст 160 см, був одягнений у чорну бейсболку та чорну вітровку. Інший – на зріст 178 см, був одягнений так само.

Іншою за величиною соціальною групою є учні. Особливо слід зазначити тенденцію різкого зростання, що намітилася протягом останніх 5 років, осіб працездатних, які ніде не працюють, і таких, що не навчаються.

У травні 2008 р. у м. Чернівці було вчинено розбійний напад на відділення ПриватБанку. За інформацією Служби безпеки банку, до міні-відділення банку ввірвався невідомий, озброєний пістолетом, і почав вимагати у касира гроші. Діючи в рамках службових інструкцій, співробітниця банку натисканням кнопки тривоги викликала міліцію. Злочинець, не встигнувши взяти гроші, вистрілив у касира і зник з місця події. Прикмети злочинця: 20–22 роки, зріст 170–175 см, нормальної

статури, був одягнений у темно-синю джинсову куртку зі світлими вставками, футболку чорного кольору, волосся чорне, коротко стрижене, зачесане назад, на голові світла кепка, штани світло-бежеві з накладними кишенями, кілька днів неголений. Керівництво ПриватБанку встановило винагороду в розмірі 5000 грн. за встановлення особистості злочинця і його затримку. Нападника було оголошено в розшук, дані розміщено на головній інтернет-сторінці Міністерства внутрішніх справ України. Згодом резонансний злочин було розкрито.

У цілому особам, що вчиняють розбійні напади на банківські установи, властиві такі загальні етично-психологічні ознаки, як однібічна примітивно-споживча орієнтація, перебільшене уявлення про роль матеріальних благ, негативне ставлення до інтересів суспільства й окремих громадян, слабка адаптація до соціального середовища, заперечення багатьох його цінностей. За психологічною характеристикою і мірою виявлення особових властивостей вони найбільш близькі до осіб, що скоюють насильницькі злочини. Це поясню-

ється певною мірою тим, що у злочинах, пов'язаних із розбійними нападами на банки, є елемент насильства, але це насильство застосовується не лише до конкретної фізичної особи, а до того, що заважає заволодіти майном.

Найбільш характерною властивістю корисливо-насильницьких злочинців є імпульсивність поведінки і низький самоконтроль, які можуть призводити до раптових агресивних вчинків.

Комплексне вивчення особи злочинця не повинно обмежуватися встановленням окремих ознак, які часто поверхово характеризують особу, воно має бути глибоким і враховувати ознаки у їх взаємодії, що є гарантією повного виявлення чинників генезису особи злочинця з метою застосування адекватних заходів для її корекції і недопущення вчинення ним нових злочинів.

Успішне запобігання розбійним нападам на банківські установи можливе лише в тому випадку, якщо увагу буде сконцентровано на особистості злочинця, оскільки саме особистість є носієм причин учинення таких злочинів.

Література

1. Ной И. С. Методологические проблемы советской криминологии / И. С. Ной. – Саратов : Саратов. ун-т, 1975. – 222 с.
2. Емельянов В. П. Преступность несовершеннолетних с психическими аномалиями / В. П. Емельянов ; под ред. И. С. Ноя. – Саратов : Саратов. ун-т, 1980. – 97 с.
3. Дубинин В. П. Генетика, поведение, ответственность. О природе антиобщественных поступков и путях их предупреждения / Дубинин В. П., Карпец И. И., Кудрявцев В. Н. – М. : Политиздат, 1982. – 304 с.
4. Карпец И. И. Проблема преступности / И. И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1969. – 168 с.
5. Миллер А. И. Противоправное поведение несовершеннолетних (генезис и ранняя профилактика) / А. И. Миллер. – Киев : Наукова думка, 1985. – 150 с.

Надійшла до редколегії 14.06.2010